

Calogero Dell'Aira

Waardenburg en Neerijnen

Biografie van een kasteelensemble

Inkijkexemplaar

Ten noordoosten van Zaltbommel, aan de overkant van de rivier de Waal, ligt het landgoed Waardenburg en Neerijnen. Op dit Gelderse landgoed staan twee kastelen van middeleeuwse origine die al eeuwenlang met elkaar zijn verbonden. Het ene kasteel ziet eruit als een romantisch middeleeuws kasteel, het andere als een strak modern landhuis. Hoe komt dat en wat betekent dit?

Calogero Dell'Aira beschrijft de geschiedenis van het landgoed: de overheersing en verwoesting van de rijke Bourgondisch-Habsburgse cultuur van Waardenburg door Oranje en de moeizame wederopbouw en uiteindelijke bloei. Hij gaat ook uitgebreid in op de symbiose tussen de actoren en hun kastelen en de buitenplaatscultuur. Voor de perceptie van het kasteelensemble blijken romantische opvattingen, gevoed door oude kronieken, sagen en legenden, van grote betekenis.

Het kasteelensemble Waardenburg en Neerijnen is een twee-eenheid in een tussengebied, een samenspel tussen noord en zuid, tussen toen en nu, tussen cultuur en natuur, en tussen adel en volk.

Waardenburg
en Neerijnen

Waardenburg en Neerijnen, detail van een schilderij waarop de belegering van Zaltbommel in 1574 is uitgebeeld, anoniem, olieverf op doek, omstreeks 1600. Voor de volledige weergave van het schilderij, zie afbeelding 26.

Calogero Dell'Aira

Waardenburg en Neerijnen

Biografie van een kasteelensemble

Inkijkexemplaar

Nijmeegse Kunsthistorische Studies xxxiii
Redactie: Mette Gieskes, Bram de Klerck, Jos Koldewij, Volker Manuth,
Willy Piron
Departement Geschiedenis, Kunstgeschiedenis en Oudheid – Afdeling
Kunstgeschiedenis <http://www.nks.nks-books.org>

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt met financiële steun van:
Radboud Universiteit Nijmegen
Radboud Institute for Culture & History
Familie Van Vredenburg
Trudy Schripsema en Rijn Borgwat
De Heeren van Neerijnen
Kasteel Heukelum

Opgedragen aan jonkheer Carel Lodewijk Hendrik van Vredenburg
(1932-2023) heer van Waardenburg en Neerijnen.

Afbeeldingen omslag: voorzijde: afb. 26, foto's auteur, afb. 59
achterzijde: afb. 26, het wapen uit de *Kroniek der Heren van Waardenburg*,
1468-1470, Arnhem, Gelders Archief, Hertogelijk Archief, voorl. inv. no 25

Ontwerp: Marijke Maarleveld, ViaMare grafisch ontwerp

ISBN 978 94 6456 452 5
e-ISBN 978 94 6456 453 2
NUR 648 | 693

© 2025 Calogero Dell'Aira, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen
© 2025 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of
openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de
afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn
benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

INHOUD

Woord vooraf 7

Inleiding 11

1. Een langetermijnperspectief: *de eerste actoren van het kasteelensemble van Waardenburg en Neerijnen* 29
  - Habsburgse steun en vijandige rebellie 37
  - In de schaduw van de burcht: Neerijnen 52
2. Van ruïne naar nieuwe gedaante. *De zeventiende en achttiende eeuw* 61
  - Reductie en metamorfose van het oude Waardenburg 77
3. Ambtmannen als actoren van kasteel Clingelenburg. *Neerijnen in de zeventiende eeuw* 89
4. Bloeiperiode van kasteel Clingelenburg. *Het achttiende-eeuwse Neerijnen* 97
5. Slotstuk van de Neerijnense metamorfose. *De jaren 1790-1791* 115
  - Interieur in Louis XVI-stijl 129
  - Haardpartijen en gebruik van de vertrekken 132
6. De literaire encadrering van een dokterswoning. *De negentiende eeuw* 137
  - Kasteel Waardenburg als dokterswoning 139
  - Faust en de *Vrouwe van Waardenburg* 147
7. Kersenbomen en bloemparterres. *Zeventiende tot twintigste eeuw* 159
  - Parkbos 169
  - Aanleg van tuin en park in landschappelijke stijl in de late achttiende eeuw 173
  - Horticultuur en sentimentaliteit 179
- Voortzetting en uitbreidingen van de landschappelijke aanleg in de negentiende eeuw 180
- Neerijnen als lusthof omstreeks 1922 en 1923 183
- Na de Tweede Wereldoorlog 185
8. Aristocratisch leven op huis Neerijnen. *De negentiende eeuw* 191
  - Haagse gentleman in Neerijnen 201
9. Geschiedkundige en literaire bouwstenen voor kasteel Waardenburg. *Naar de twintigste eeuw* 209
10. Kasteel Waardenburg in de eerste helft van de twintigste eeuw 229
  - Van kwade tot welwillende fee 229
  - Burgemeester Van Geen 231
  - Burgemeester Van Randwijck 236
  - Militair geweld 239
11. Compassie, getouwtrek en historische sensatie. *Waardenburg vanaf 1945* 247
12. Onzekere erfopvolging, renovatie, crises, wederopbouw en een nieuw historisch stadium. *Neerijnen in de twintigste eeuw* 271
  - Huis Neerijnen als gemeentehuis 288

Besluit 291

Overzicht van bewoners/eigenaars 297

Geraadpleegde archieven 303

Bibliografie 305

Illustratieverantwoording 315

Register persoonsnamen 317

Register geografische namen 324

What is now proved was once only imagin'd.

William Blake, *The Marriage of Heaven and Hell*, 1790-1793.

Inkijxemplaar

Woord vooraf

De kennismaking met het kasteelensemble Waardenburg en Neerijnen begon al in mijn vroege jeugd, toen mijn vader aanbelde bij huis Neerijnen. De deur bleef gesloten, er was niemand meer thuis. Maar ik herinner me nog goed het geluid van de bel en dat we veel plezier hadden met het bedienen van de ophaalbrug. Jaren later kwamen we ook bij kasteel Waardenburg terecht. Het zijn mooie jeugtherinneringen, die klaarblijkelijk de kiem hebben gelegd voor een levenslange fascinatie.

In het najaar van 1982 werd daar een schepje bovenop gedaan met de televisieserie *De Zevensprong*, naar het gelijknamige boek van Tonke Dragt (1930-2024). Als twaalfjarig jongetje zat ik aan de buis gekluisterd als de uitzendingen begonnen. Op de een of andere manier associeerde ik de spannende jeugdserie met de kastelen Waardenburg en Neerijnen, en het duurde niet lang of ook de schoolmeester las de Waardenburgse sage van doctor Faust voor in de klas. Dat was voor mij voldoende reden om met een paar vriendjes vanuit Zaltbommel naar het 'Neerijnse bos' te fietsen. In onze beleving zette de televisieserie zich daar in een andere dimensie voort. Fantastisch vonden we dat. Helemaal toen de gedistingeerde kasteelheer van Waardenburg, die ter plaatse niet bepaald bekend stond om zijn vriendelijkheid, ons gastvrij toeliet in zijn kasteel.

Van het een kwam het ander. Als een soort Geert-Jan Grisenstijn uit *De Zevensprong* werd ik er kind

aan huis. Jarenlang assisteerde ik de bewoners van het kasteel, die al op leeftijd waren, met het beheer ervan. Zo nu en dan ontvingen we bijzondere gasten, uit binnen- en buitenland, die meestal een speciale connectie hadden met het kasteel. Veelal wetenschappers, schrijvers of mensen die er via hun voorouders een band mee hadden. Het was een mooie en inspirerende tijd, waarin ik veel geleerd heb. Met de bedoeling zijn werk voort te zetten, overhandigde de kasteelheer nog vlak voor zijn overlijden in 1990 zijn verzameling aantekeningen, archiefstukken, boeken en prenten met betrekking tot zijn studie naar de geschiedenis van zijn eeuwenoude woning. Dat was een aangrijpend moment, en tegelijkertijd het begin van deze studie.

Het zou nog duren tot 2006, voordat ik begon met de voorbereidingen van een proefschrift over het kasteelensemble Waardenburg en Neerijnen. Het jarenlange onderzoek in archieven en bibliotheken, de overdenkingen ter plaatse, het vele schrijfwerk en het contact dat ik onderhield met wetenschappers, kasteelbewoners en andere betrokkenen heeft ervoor gezorgd dat tot in de finesses een boek kon worden samengesteld. De arbeid aan deze studie was een bijzondere ervaring die overwegend aange-naam was, maar zeker ook tegenwind heeft onder-vonden. In die zin was de afronding ervan een ware catharsis, die, naar ik hoop, een louterende werking heeft gehad.

Het schrijven van een dergelijke studie doe je niet alleen voor jezelf. Al vroeg ondervond ik de sterke behoefte om het weergaloze verhaal van Waardenburg en Neerijnen onder de aandacht te brengen. Die behoefte werd aangewakkerd door de bezorgdheid die ik had (en nog heb) over de toekomst van kastelen en landgoed. Steeds meer cultuurhistorisch erfgoed zag ik in de loop van de jaren in rook opgaan, veelal door (te) zware restauratie en/of een niet passende herbestemming.

Wat dat betreft geef ik de voorkeur aan kastelen en landgoederen die bewoond worden door families die daaraan al generaties lang verbonden zijn of compassievolle nieuwkomers die zich in elk geval in een eeuwenlange cadans van bewoning weten en in staat zijn, of althans de moeite nemen, zich te verbinden met de plaatselijke gemeenschap en bijbehorende gebruiken. Kastelen en landgoederen waarbij dat het geval is, ademen vitaliteit, traditie, warmte en sfeer en zijn in sommige gevallen zowel bewoond als (deels of bij gelegenheid) toegankelijk voor een geïnteresseerd publiek.

Bezien vanuit dat perspectief valt er voor het landgoed en de kastelen van Waardenburg en Neerijnen nog veel winst te behalen. Het was ook niet voor niets dat het voor mij een decennialange missie werd, keer op keer aangemoedigd en gestimuleerd door exceptionele persoonlijkheden. Stimulator van het eerste uur was Adriaan Ferdinand van Goelst Meijer (1892-1990), die meer dan dertig jaar kasteel Waardenburg bewoonde.

Zoals ik hierboven al besprak, gaf hij me de taak om verder te gaan met onderzoek naar de kastelen Waardenburg en Neerijnen. Heel belangrijk was ook jonkheer mr. Everard Willem Jacob van Weede van Dijkveld (1912-2000) te Vught, die me tijdens mijn

studiejaren in Italië voortdurend op het hart drukte Waardenburg en Neerijnen niet uit het oog te verliezen. Van een promotieonderzoek was toen nog geen sprake, maar daarin kwam verandering toen ds. Stef Jumelet, destijds predikant te Waardenburg en Neerijnen, en dr. A.J.G. van 't Hooft (1922-2019) te Vught, zoon van de eerste Nederlandse Faustonderzoeker dr. B.H. van 't Hooft, mij probeerden over te halen om aan een proefschrift te beginnen.

Na enige twijfeling ben ik begonnen. De lange weg van beproeving werd wonderlijk genoeg aanhoudend gedragen en ondersteund door velen. Zonder hen zou dit werk er nooit gekomen zijn. Lang heb ik een lijst bijgehouden van alle betrokkenen die hun bijdragen hebben geleverd aan de totstandkoming van deze studie, maar die besloeg op den duur zo veel pagina's dat het me beter leek om hier alleen de belangrijkste te noemen, zij die mij jarenlang onvoorwaardelijk hebben gesteund.

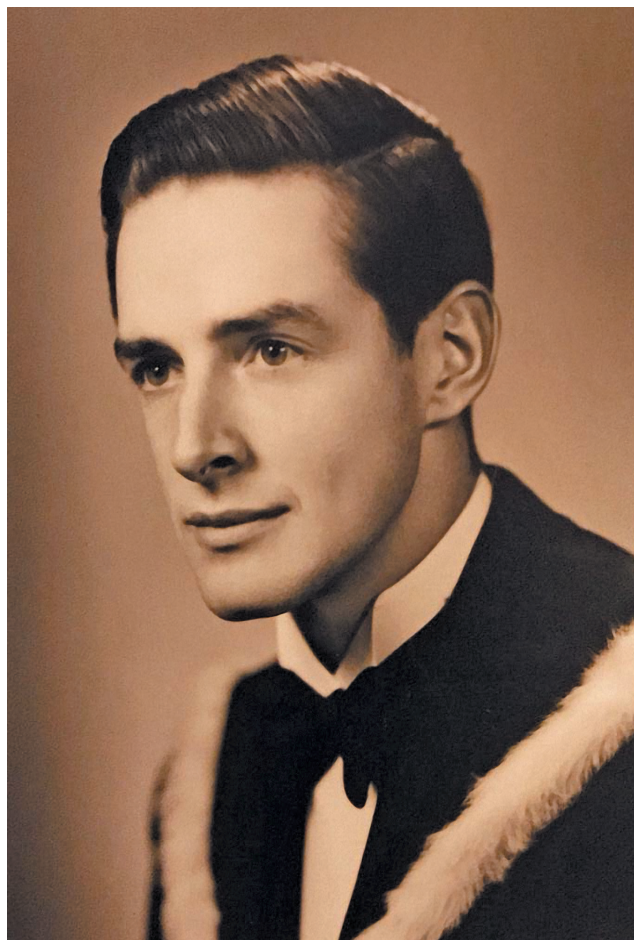
Om te beginnen Alberto Alfredo Taboada te Buenos Aires, die kasteel Waardenburg tussen 1993 en 2006 bewoonde en me telkens gastvrij ontving en alle ruimte bood om het kasteel te bezoeken; drs. Erik P. Löffler (1967-2016), die curator was van het Department Old Master Drawings bij het RKD - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis te Den Haag, en me loyaal steunde met het onderzoek.

Mijn dank gaat ook uit naar Carole Vos, bewoonster van Kasteel Nemerlaer te Haaren, die mij de afgelopen jaren een torenkamertje beschikbaar stelde om daar in afzondering het werk tot een goed einde te brengen. Jonkheer Carel L.H. van Vredenburg (1932-2023) te Heemstede, voormalig eigenaar van landgoed en kastelen Waardenburg en Neerijnen, heb ik als een onmisbare stuwende kracht ervaren. Ruim dertig jaar onderhielden we contact over

Waardenburg en Neerijnen en steeds bood Carel me ruimhartige steun en wist me ook in moeilijke tijden aan te moedigen om door te gaan. In dankbaarheid draag ik dit boek aan hem op.

In de private sfeer ben ik onnoemelijk veel dank verschuldigd aan mijn familie die, en dat mag gezegd, mee heeft geleden in dit proces.

Last but not least gaat mijn oprechte dank uit naar prof. dr. Jos Koldewij van de Radboud Universiteit te Nijmegen en prof. dr. Hanneke Ronnes van de Rijksuniversiteit Groningen, die als promotoren mij op voortvarende en innemende wijze hebben bijgestaan met de voleinding van deze studie. Het was een voorrecht om met hen in conclaaf te gaan.

1 Jonkheer Carel Lodewijk Hendrik van Vredenburg (1932-2023) heer van Waardenburg en Neerijnen.

*The one describes a thing as it is; the
other describes it as it is felt.*

Edmund Burke, *A Philosophical Enquiry into the Origin of our Ideas of
the Sublime and Beautiful*, Londen 1757.